

MICHAŁ STRZEMSKI

Oddział Leśny Instytutu Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnictwa w Puławach (1869–1914)

Instytut Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnictwa w Puławach został utworzony w 1869 r. po ostatecznej likwidacji puławskiego Instytutu Politechnicznego i Rolniczo-Leśnego (utworzonego w 1862 r.). W nowej uczelni obowiązywał już rosyjski język wykładowy.

Zaopatrzenie Instytutu, który przejął cały prawie majątek dawnej Politechniki, było na ogół dobre. Dotkliwie odczuwano jednak przez szereg lat brak większego lasu, w którym studenci mogliby odbywać ćwiczenia praktyczne. Zarząd Lasów Państwowych nie mógł się długo zdecydować na pozytywne załatwienie sprawy przydzielenia Instytutowi odpowiedniego obiektu w okolicach Puław, gdyż lokalna administracja leśna nie przebierała w środkach, żeby do tego nie dopuścić. Administracji tej chodziło prawdopodobnie o zachowanie w całości dla swych ludzi intratnego nadleśnictwa. Z obiektów leśnych, pozostających w ogólnym zarządzie państwowym, uczelnia nie mogła korzystać, gdyż wszelkie próby prowadzenia doświadczeń ze studentami w pobliskich lasach spotykały się z bezczelnymi i całkowicie bezkarnymi szykanami ze strony zarówno polskich, jak i rosyjskich przedstawicieli służby leśnej. W rezultacie musiano się ograniczyć do własnych parcelek leśnych na tzw. Kępie Wiślanej (lasek o pow. 38 ha), na Górnej Niwie Puławskiej (tzw. Choinki o pow. ok. 10 ha) i na Górnej Niwie Końskowolskiej (zalesienie nieużytków w pobliżu cegielni). Ćwiczenia dendrologiczne przeprowadzano w starym parku puławskim (o pow. 20 ha).

W trzyletnim programie studiów przewidziano dla leśników przedmioty następujące:

- 1) fizyka z meteorologią i klimatologią,
- 2) chemia,
- 3) botanika,
- 4) fizjologia roślin,
- 5) botanika leśna,
- 6) zoologia,
- 7) entomologia leśna,
- 8) mineralogia z tzw. geognozją i gleboznawstwem,
- 9) geometria wykreślna i mechanika (maszynoznawstwo)
- 10) miernictwo,
- 11) budownictwo i melioracje,

- 12) ekonomia, statystyka i prawoznawstwo,
- 13) kreślarstwo,
- 14) ogólna uprawa roli i roślin,
- 15) ogrodnictwo,
- 16) hodowla i zarządzanie lasu,
- 17) gospodarka leśna, pomiar i ocenianie lasów,
- 18) technologia leśna.

Powyższy program obowiązywał w pierwszym okresie istnienia Instytutu, tj. do jego reorganizacji przeprowadzonej w 1893 r. Na razie wspominamy przeto o wykładowcach przedmiotów leśnych tylko tego, dość długiego zresztą, okresu.

Botanika leśna postawiona była zawsze w Puławach na bardzo wysokim poziomie. Przez dłuższy czas (1869—1886) wykładał ją nasz wybitny uczyony **Feliks Berda** u. Jego następcami byli nie mniej wybitni botanicy rosyjscy: **Włodzimierz Pałładin** (1886—1889) i **Wincenty Chmielewski** (1889—1902).

Zoologii i entomologii leśnej nauczali: **Aleksander Karpinski** (1869—1887) i **Eugeniusz Wasiljew** (1887—1903.)

Wykładowcami hodowli i zarządzania lasów byli: **Antoni Hollak** (1869—1876), **Józef Krasuski** (1875—1882), **Klemens Jewtuszewski** (1883—1884) i **Włodzimierz Branke** (1884—1905).

Wymieniony już **Antoni Hollak** nauczał także, w pierwszych latach istnienia IGWiL (1869—1874) gospodarki leśnej, pomiaru i oceniania lasów. Po nim przejął wykładanie tych przedmiotów bardzo znany i ceniony leśnik **Aleksander Krause** (1874—1893).

Stanowisko profesora technologii leśnej zajmowali kolejno: **Teofil Cichocki** (1869—1882), **Grzegorz Wagner** (1882), **Aleksander Pawlinow** (1883—1887) i **Włodzimierz Branke** (1888—1893).

Pozostałe, wyliczone powyżej przedmioty były wspólne dla obydwóch wydziałów (rolniczego i leśnego). Nie podajemy nazwisk wykładowców, gdyż nie byli to leśnicy.

W interesującym nas okresie ukończyło studia na Oddziale Leśnym Instytutu Puławskiego 324 osoby, w tym 202 Polaków.

Pod koniec lat osiemdziesiątych zaczęto rozważać w Ministerstwie Oświaty celowość organizacji uczelni puławskiej, która była właśnie czymś pośrednim pomiędzy średnim i wyższym zakładem nauczania i w służbie państwowej nie dawała swym wychowankom praw, tzw. akademickich. Wreszcie zdecydowano się na gruntowną reformę placówki i powierzono tę sprawę uczonemu światowej sławy **Wasylowi Dokuczajewowi**. W 1893 r. zatwierdzono przedstawiony przez Dokuczajewa projekt nowej ustawy IGWiL¹⁾. Mocą tej ustawy Instytut Puławski stał się pełnoprawną uczelnią akademicką.

Czteroletni program studiów leśnych obejmował przedmioty następujące:

¹⁾ Na wzór Puław została później przeobrażona Akademia Piotrowska (obecna Akademia im. K. A. Timiriazjewa) pod Moskwą.

- 1) fizyka z meteorologią,
- 2) chemia ogólna, nieorganiczna i analityczna,
- 3) chemia organiczna,
- 4) geologia i mineralogia,
- 5) botanika z fitopatologią rolniczą i leśną oraz dendrologia,
- 6) fizjologia roślin i mikrobiologia,
- 7) zoologia i łowiectwo,
- 8) entomologia leśna,
- 9) gleboznawstwo,
- 10) ogólna uprawa roli i roślin,
- 11) technologia ogólna i leśna,
- 12) inżynieria ogólna i budownictwo,
- 13) geodezja,
- 14) ekonomia polityczna,
- 15) statystyka,
- 16) prawoznawstwo,
- 17) hodowla lasu,
- 18) urządzenie, pomiar i administracja lasów,
- 19) użytkowanie lasu,
- 20) encyklopedia rolnictwa.

Botanikę wykładali w drugim okresie: W i n c e n t y C h m i e l e w s k i (1889—1902), W ł o d z i m i e r z B i e l a j e w (1902), W ł o d z i m i e r z A r n o l d i (1902—1903) i M i k o ł a j C y n g i e r (od 1903 r. do wybuchu wojny św.). Trzej pierwsi profesorowie nauczali także dendrologii. W 1903 r. dendrologia została wyodrębniona, a przedmiot ten objął S a l o m o n K u r d i a n i (od 1903 r.). Wykłady z zakresu fizjologii roślin prowadzili: E u g e n i u s z W o t c z a ł (1893—1898), W i n c e n t y C h m i e l e w s k i (1898—1899), W i e Ń c z y s ł a w Z a l e s k i (1899—1903), M i k o ł a j M o r k o w i n (1904) i W ł o d z i m i e r z B u t k i e w i c z (od 1905 r.). A więc byli to przeważnie wybitni uczeni, których nazwiska znane są w całym świecie.

Katedra zoologii była powierzona w pierwszych latach omawianego okresu E u g e n i u s z o w i W a s i l j e w o w i (1887—1903), a później przejął ją J a n T a r n a n i (od 1903 r.). Entomologię leśną wykładał cały czas w ramach tejże katedry J a n T a r n a n i.

Technologii ogólnej i leśnej nauczał w ciągu całego okresu (od 1894 r.) W ł o d z i m i e r z S z k a t i e ł o w.

Katedrę hodowli lasu zajmował początkowo doskonały specjalista W ł o d z i m i e r z B r a n k e, (1884—1905). Następnie przekazano ją M i k o ł a j o w i S c h o l z - A s c h e r s l e b e n o w i, który nie cieszył się dobrą opinią ani jako badacz, ani jako dydaktyk.

Dobrą obsadę miała z reguły katedra zarządzania, pomiaru i administracji lasów. Kierowali nią kolejno: M i c h a ł O r ł o w (1894—1901), M i k o ł a j B u r y j (1901—1902), M i c h a ł D m i t r j e w (1902—1903) i A l e k s a n d e r M a r c z e n k o (od 1903 r.).

Wykładowcami użytkowania lasu byli: M i k o ł a j B u r y j (1894—1903) i J ó z e f S u r o ż (od 1903 r.).

Sytuacja Oddziału Leśnego zmieniła się w drugim okresie radykalnie dzięki przydzieleniu Instytutowi w 1895 r. leśnictwa Puławy-Ruda o powierzchni ok. 825 ha.

Oddział Leśny IGWiL ukończyło w drugim okresie do 1911 r. łącznie, 90 Polaków (ale w tym tylko 70 z dyplomami). Pełnej liczby absolwentów nie jesteśmy w stanie podać, gdyż brakuje nam części danych za lata 1912—1914.

Do wychowanków Instytutu Puławskiego należeli m.in. następujący, nieżyjący już znani leśnicy polscy: Ignacy Baraniecki, Jan Czapliski, Józef Jaworski, Franciszek Jezierski, Klemens Kruszewski, Henryk Marten, Ignacy Ostrowski, Marian Ostrowski, Władysław Prüffer, Ignacy Sobertin, Dariusz Sommers, Władysław Żbikowski, Józef Miłobędzki i Gustaw Szabłowski.

Na ogół w Puławach studiowało znacznie mniej osób na oddziale leśnym niż na rolniczym. Przez czas istnienia uczelni puławskiej opuściło jej mury 292 wykwalifikowanych leśników narodowości polskiej.

Zaopatrzenie zakładów, czyli tzw. „gabinetów” oddziału leśnego było bardzo dobre, ale nie wybiegające poza pewną przeciętność. Wyjątek stanowił tylko „Gabinet użytkowania lasów”, który posiadał niezwykle bogatą kolekcję próbek drewna rozmaitych drzew całego świata oraz zbiór modeli maszyn stosowanych w gospodarce leśnej.

Dużą rolę odgrywał park puławski, w którym przeprowadzano latem wykłady i ćwiczenia praktyczne z zakresu dendrologii. W parku tym nagromadzono ogromną ilość gatunków drzew i krzewów, z których na specjalną wzmiankę (z powodu względnie skąpego występowania w parkach naszego kraju) zasługują m.in. gatunki następujące: *Acer laetum* Mey., *A. japonicum*, *A. palmatum*, *Aesculus octandra* Marsh., *A. turbinata* Bl., *Ailanthus glandulosa*, *Calycanthus floridus*, *Carya amara* Nutt., *Castanea vesca*, *Catalpa ovata* Don., *C. cordifolia* Moench., *Cladrastis tinctoria* Raf., *Corylus colurna*, *Ginkgo biloba*, *Gleditsia triacanthos*, *Gymnocladus dioica* Koch., *Juglans cinerea*, *J. nigra*, *Juniperus chinensis*, *J. virginiana*, *Liriodendron tulipifera*, *Phellodendron amurense*, *Picea Engelmanni*, *P. pungens*, *P. sitchaensis*, *Pinus Jeffreyi*, *P. montana*, *P. nigra*, *P. strobus*, *Platanus occidentalis*, *Pseudotsuga taxifolia*, *Quercus coccinea*, *Q. cerris*, *Q. borealis*, *Q. macranthera*, *Q. palustris*, *Q. pubescens*, *Rhus glabra*, *Rh. typhina*, *Sophora japonica*, *Taxus baccata*, *Thuja gigantea*, *Th. japonica*, *Th. orientalis* — var. *decussata*, *Tilia japonica* Sim., *T. tomentosa* Moench., *Tsuga canadensis*, *Ts. mertensiana* Carr. — var. *argentea*.

Autorowi niniejszego artykułu wydaje się, że niektórych wymienionych gatunków nie ma już w parku puławskim. Ale autor nie jest dendrologiem i specjalnych badań dendrologicznych na terenie tego parku nie przeprowadzał. Warto by się bliżej zainteresować spuścizną po dawnych dendrologach Instytutu Puławskiego, który bądź co bądź odegrał pewną, może nawet niemałą rolę w rozwoju leśnictwa teoretycznego i praktycznego na ziemiach polskich.

Praca wpłynęła do Komitetu Redakcyjnego dnia 21.IV.1956 r.

LITERATURA

1. Chwalibóg T. (Red.) — Wspomnienia Puławskie. Warszawa 1933.
2. Kratkije swiedienja o Nowo-Aleksandrijskom Institutie Sielskawo Choziajstwa i Lesowodstwa. Warszawa, 1900.
3. Programmy dla letnich zaniatij studentow Nowo-Alieks. Inst. Siel. Choz. i Lesowodstwa. Warszawa, 1895.
4. Sołonienco M. — Adriesnyj ukazatiel (pitomcew) agronomow i lesowodow Nowo-Alieks. Inst. Siel. Choz. i Lesowodstwa. Wyd. 1—3, Petersburg 1903—1909.
5. Spisok studentow Inst. Siel. Choz. i Lesowodstwa w Nowoj Aleksandrii, a także ekstiernow i lic otkomadirowannyh Diepartamentom Ziemledielja na 1913—1914 uczebnyj god. Nowaja Aleksandria 1913.
6. Sprawocznaja kniżka Inst. Siel. Choz. i Lesowodstwa w Nowoj Aleksandrii. Petersburg 1908.
7. Zapiski Nowo-Aleksandrijskowo Instituta Sielskowo Choziajstwa i Lesowodstwa, T. 1—16, Warszawa 1877—1904. T. 17—23, Petersburg 1905—1913.